

A Shang-kori szakrális naptárrendszer

Kósa Gábor

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar – Budapest

Szent Ágostonnal ellentétben a kínai Shang-dinasztia (Kr. e. kb. 16. sz. –1045) királyai akkor is tudni vélték, mi az idő, ha megkérdezték tőlük: az uralkodó szempontjából fontos cselekvések számontartására és ütemezésére kialakított naptárrendszer. Valójában természetesen nem érzékelték volna a Szent Ágoston számára absztrakt módon jelentkező problémát,¹ hiszen (a ránk maradt írásos leletek tanúsága szerint legalábbis) az időnek megfeleltethető egyetlen kínai szó (*shí* 時) eredetileg „évszak”-ot vagy „valaminek a (megfelelő) idejét” jelentette.² A következő rövid írásban ezt az alapvetően praktikus célokat szolgáló korai naptárrendszert vázolom, és rámutatok ennek vallási jellegű kapcsolódási pontjaira. Mindehhez azonban röviden érdemes áttekinteni a Shang-dinasztiára vonatkozó ismereteink sarokpontjait.

A Shang-dinasztia

Írott forrásokkal csak a kései Shang-dinasztiáról 商 rendelkezünk, mely az Anyang 安陽 központtal rendelkező 21. király, Wu Ding 武丁 uralkodásától (Kr. e. kb. 1250–1192) a 29. és egyben utolsó király, Di Xin 帝辛 (mgh. Kr. e. 1045) uralmáig tartott.³ Elsődleges írott forrásnak ebből a korszakból a jóslócsont-feliratok számítanak. Másodlagos forrásként a sokak által a legnagyobb kínai történetíróként számon tartott Sima Qian 司馬遷 (Kr. e. 145–86) *Shiji* 史記 (*A történetíró feljegyzései*) című művének *Yin bēnji* 殷本記 fejezete szolgál. Ebben a részben a történetíró elmeséli, hogy a dinasztia alapítójának, Xienek 契 az anyja egy fekete madár által elejtett tojástól termékenyült meg, majd történeteket, anekdotákat, jellemek elemzését és erkölcsi tanulságot nyújt 14 predinasztikus ősről és a 29 Shang uralkodóról, mely utóbbiak Tanggal 湯 kezdődő sora egészen a Muye 牧野 mezei csatában a Zhou-beli Wuwangtól 武王 vereséget szenvedő és ezáltal hatalmát elvesztő Di Xinig tart. Az 1899-ben megtalált jóslócsontok feliratai azt bizonyítják, hogy Sima Qian beszámolója, a jól láthatóan mitikus elemektől eltekintve, meglehetősen pontos.

¹ Vö. MIKLÓS 1996.

² A Kr. u. 100 körül összeállított első szótár, a *Shuowen jiezi* 說文解字 (4170) is még így definiálja az idő kínai megfelelőjét: „Az idő: a négy évszak” (時：四時也).

³ Az itt következő összefoglalás alapvető forrása KEIGHTLEY 1999, 2000.

Habár a Shang-dinasztia kezdetének és végének dátuma teljes bizonyossággal nem ismert, a jelenlegi, archeo-asztronómiai megfontolásokat és a korábban hamisítványnak tartott *Bambuszévkönyveket* (*Jīnběn Zhúshū jìniàn* 今本竹書紀念) is figyelembe vevő álláspont szerint a Kr. e. 1554-ben induló dinasztiaát Kr. e. 1045-ben döntötte meg a Zhou-ház. A Shang-dinasztia idején az uralom gerincét a királyi vonal képezte, a hozzá vérségileg szorosabban vagy lazábban kötődő családok pedig e kötődés mértéke szerint részesedtek az uralkodás kötelességeiben és privilégiumaiban (áldozatok bemutatása, hadviselés, vadászat). Léteztek olyan, távolabb élő helyi hatalmaságok, akik nem az adott uralkodó közvetlen őseinek, hanem annál távolabbi ősöknek mutattak be áldozatot, így ők is hozzátartoztak az uralkodói réteghez. Az anyangi, xiaotuni 小屯 központból uralkodó Shangoknak mára már több mint 500 települését azonosították, melyeket szövetségek által tartottak fenn (a mai Henan, Hebei, Shanxi, Shaanxi, Anhui, Shandong, Jiangsu, Zhejiang, Hubei, Jiangxi, Hunan, Sichuan tartományok területén).

A legtöbb lelet a Henan tartománybeli Anyang közeléből került elő, bár ez a hely csak a legutolsó volt a fővárosok közül, és a 29-ből csak az utolsó 12 király uralkodott innen. A Shang-kori társadalom csúcán az uralkodó állt, aki egyesítette a rituális és a politikai funkciókat, jósolt és áldozatot mutatott be, háborút vezetett és vadászott. A társadalmi megbecsültség a sírok gazdagságán is meglátszik: az egyik legfontosabb Shang király, Wu Ding 武丁 hitvesének, Fu Haonak 婦好 (mgh. Kr. e. 1200) a sírjában például 468 bronztárgyat, 755 jádét (nefritet) és 6880 kagylót találtak. A hadvezérként is híres feleség sírjában talált bronzleletek 45%-a rituális edény, 27%-a pedig fegyver (134 db) volt. Nagy részben a Shang-kori civilizációban gyökereznek a kínai hagyománynak olyan elemei, mint az őskultusz, a rituális bronzok használata, a temetési szertartások és a személyes tárgyak sírban történő elhelyezésének gyakorlata, az államszervezetnek, illetve az adminisztrációnak a vallás világához való közelsége, egyfajta bürokrácia megléte, egy központi elit által uralt munkaszervezés, az írás használata, a később még elemzendő 60 napos naptárrendszer és a jóslás központi szerepe.

A jóslást az esetek túlnyomó részében az anyangi (xiaotuni) központban végezték, s amennyiben kivételes esetekben erre másutt került sor, a jóslócsontokat akkor is ide szállították és itt földelték el. Ugyanezen a helyen működtek a bronzedények öntésére alkalmas üzemek, illetve a jósláshoz alapanyagot biztosító teknősbéka- és szarvasmarha-tenyésztő „farmok”. Ugyanitt temették el az itt uralkodó Shang-házi uralkodókat, így az ősök szellemének közvetlen jelenléte egyben a hely szakrális kitüntettségét is biztosította.

A jóslócsontokat 1899-ben fedezték fel, és biztosak lehetünk benne, hogy a Shang-kor utáni kínai hagyomány közvetlenül semmit sem tudott róluk. Összesen körülbelül 200 000 jóslócsont-töredék van (közülük 155 000 írott, a legtöbb 1–2, a leghosszabb pedig 200 írásjegyet tartalmaz, összesen mintegy 3500 különböző írásjegy szerepel rajtuk), melynek a negyedét találták értelmezésre és publikálásra méltónak, így a legnagyobb tematikus gyűjteményben 48 000 jóslócsont leírása található. Mivel a Xiaotunnál talált központ csak az utolsó 12 Shang uralkodó idején funkcionált, ezért a csontok túlnyomó többségükben (99.7%) a Kr. e. 1250–1045-ig tartó periódusból származnak, 57%-uk Wu Ding uralkodása idejéből. A

hozzávetőlegesen 200 év alatt átlagosan napi 3 jóslásra kerülhetett sor a királyi udvarban, Wu Ding idején többre, a későbbiekben viszont kevesebbre. A jóslócsontok elemzésekor természetesen szem előtt kell tartanunk, hogy ezek kizárólag a királyi ház praxisáról nyújtanak felvilágosítást, így az ebben a korban másutt és/vagy mások által gyakorolt bármilyen egyéb tevékenységek vizsgálatához kevésbé nyújtanak támpontot.

A jóslás során rendkívül sokfajta és különböző súlyú kérdésre keresték a választ: a szellemeknek bemutatott áldozatok, természeti katasztrófák, hadviselés, álmok, időjárás, termés, építkezés, a királyi családon belüli gyermekszületés, betegség (akár a király fogfájása), gyakorlatilag tehát az élet összes lényegesebb eseményének szerencsés avagy szerencsétlen kimeneteléről kötelező volt megkérdezni a szellemi világ véleményét. Mindezen események azonban alapvetően a királyhoz kapcsolódtak, hiszen az ő személyével kapcsolatos problémák hatottak a Shangok területének egészére.

A jósláshoz a szarvasmarha lapockacsontját (*szkapulomanteia*) vagy a teknősbéka alsó páncélját (*plasztromanteia*) használták, mely szokás már a neolitikus (Yangshao, Longshan, Erlitou) időszakról kimutatható (a legkorábbi példa Kr. e. 4000-ből származik). A témával foglalkozó szakértők hozzávetőlegesen a következőképpen rekonstruálták a jóslás menetét: a fent említett sokfajta, ugyanakkor az uralkodóval vagy az országgal mindig kapcsolatban lévő kérdés megválaszolásához egy megfelelőnek ítélt királyi ős szellemét idézték meg, ezután a királyi jóskok apró lyukakat fúrtak egy csontba, majd egy felmelegített bronzrudacsát erőteljesen benyomtak az így kialakult nyílásba, aminek hatására a csont megrepedezett. Ezek után a jós vagy a jós szerepét betöltő király feladata volt, hogy a speciális módon megrepedt csontokat értelmezze, és a procedúra előtt feltett kérdésre választ találjon. A Shang-kori elképzelés szerint a csont nem véletlenszerűen, hanem a jóslás előtt megidézett szellem válaszában megfelelően töredezett meg, így valójában a megidézett ős szelleme adta meg a feleletet a feltett kérdésre. A jóslási folyamat után a jós az adott csontba bekarcolta a jóslással kapcsolatos adatokat (melyik napon, ki, milyen kérdést tett fel, és milyen választ kapott), amit utólag gyakran kiegészítettek a jóslás eredményével összhangban álló valóságos eseményekkel. A jóslócsont-feliratok a kínai írás legkorábbi emlékei.

Jós-kérdés *wuzi*-napon: „Kiengeszteljük a szelet azzal, hogy az északi Wunak (égtájszellem) egy kutyát áldozunk?”⁴

Guisi napján jóslás történt, Que kérdése: „A következő héten nem lesz semmi szerencsétlenség?” A király jóslata: „Lesz szerencsétlenség.” Úgy lett, ahogy mondta. Következő nap a király elment orrszarvúra vadászni. Cai Miniszter lova felbukott és kocsija felborult, és Yang, a király fia, aki a király kocsiját vezette, szintén felbukott.⁵

⁴ KEIGHTLEY 2000: 73. Mivel a Shang-kori jóslócsontok feliratai egy teljesen speciális fontkészletet igényelnek, továbbá jelen tanulmány nem sinológusok számára íródott, így eltekintek a szövegek kínai verziójának megadásától. Ezeket az olvasó megtalálhatja a hivatkozott helyeken.

⁵ SHAUGHNESSY 1988: 216.

A 60-as naptárrendszer

A fent említett két jóslócsont-felirat időmeghatározást szolgáló kifejezései a Shang-kori naptárrendszer részletesebb bemutatása révén válnak majd világossá. Érdeemes hangsúlyozni, hogy a Shang-dinasztia ezen második szakaszában (Kr. e. kb. 1250–1045) már teljes mértékben készen áll ez a naptárrendszer (bár jóslócsontok csak 1200 utántól állnak rendelkezésre), kialakulási folyamatának sehol nem látjuk nyomát. A kínai időszámítás alapja a 60-as cikluson alapszik, mely egyrészt a későbbi (Han-kori) elnevezéssel az ún. tíz égi törzsből (*shí tiāngān* 十天干), másrészt az ún. tizenkét földi ágból (*shí'èr dìzhī* 十二地支) áll.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
甲 <i>jiǎ</i>	乙 <i>yǐ</i>	丙 <i>bǐng</i>	丁 <i>dīng</i>	戊 <i>wù</i>	己 <i>jǐ</i>	庚 <i>gēng</i>	辛 <i>xīn</i>	壬 <i>rén</i>	癸 <i>guǐ</i>

1. kép. A tíz égi törzs.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
子 <i>zǐ</i>	丑 <i>chǒu</i>	寅 <i>yín</i>	卯 <i>mǎo</i>	辰 <i>chén</i>	巳 <i>sì</i>	午 <i>wǔ</i>	未 <i>wèi</i>	申 <i>shēn</i>	酉 <i>yǒu</i>	戌 <i>xū</i>	亥 <i>hài</i>

2. kép. A tizenkét földi ág.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
甲子 <i>jiǎzǐ</i>	乙丑 <i>yǐchǒu</i>	丙寅 <i>bǐngyín</i>	丁卯 <i>dīngmǎo</i>	戊辰 <i>wùchén</i>	己巳 <i>jǐsì</i>	庚午 <i>gēngwǔ</i>	辛未 <i>xīnwèi</i>	壬申 <i>rénshēn</i>	癸酉 <i>guǐyǒu</i>
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
甲戌 <i>jiǎxū</i>	乙亥 <i>yǐhài</i>	丙子 <i>bǐngzǐ</i>	丁丑 <i>dīngchǒu</i>	戊寅 <i>wùyín</i>	己卯 <i>jǐmǎo</i>	庚辰 <i>gēngchén</i>	辛巳 <i>xīnsì</i>	壬午 <i>rénwǔ</i>	癸未 <i>guǐwèi</i>
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
甲申 <i>jiǎshēn</i>	乙酉 <i>yǐyǒu</i>	丙戌 <i>bǐngxū</i>	丁亥 <i>dīnghài</i>	戊子 <i>wùzǐ</i>	己丑 <i>jǐchǒu</i>	庚寅 <i>gēngyín</i>	辛卯 <i>xīnmǎo</i>	壬辰 <i>rénchén</i>	癸巳 <i>guǐsì</i>
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
甲午 <i>jiǎwǔ</i>	乙未 <i>yǐwèi</i>	丙申 <i>bǐngshēn</i>	丁酉 <i>dīngyǒu</i>	戊戌 <i>wùxū</i>	己亥 <i>jǐhài</i>	庚子 <i>gēngzǐ</i>	辛丑 <i>xīnchǒu</i>	壬寅 <i>rényín</i>	癸卯 <i>guǐmǎo</i>
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
甲辰 <i>jiǎchén</i>	乙巳 <i>yǐsì</i>	丙午 <i>bǐngwǔ</i>	丁未 <i>dīngwèi</i>	戊申 <i>wùshēn</i>	己酉 <i>jǐyǒu</i>	庚戌 <i>gēngxū</i>	辛亥 <i>xīnhài</i>	壬子 <i>rénzǐ</i>	癸丑 <i>guǐchǒu</i>
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
甲辰 <i>jiǎchén</i>	乙巳 <i>yǐsì</i>	丙午 <i>bǐngwǔ</i>	丁未 <i>dīngwèi</i>	戊申 <i>wùshēn</i>	己酉 <i>jǐyǒu</i>	庚戌 <i>gēngxū</i>	辛亥 <i>xīnhài</i>	壬子 <i>rénzǐ</i>	癸丑 <i>guǐchǒu</i>

3. kép. A Shang-kori naptár 60-as ciklusának elnevezései.

E kombinációk listája (igaz, töredékesen) néha egy-egy jóslócsonton is megjelenik, például: „*jiashen, jiaxu, jiazi* 甲申, 甲戌, 甲子” stb. A gyors számolás elősegítése mellett ilyen jellegű listákra azért is lehetett szükség, mert értelemszerűen nem minden lehetséges kombinációt használtak, így ezek révén gyorsan ellenőrizhetővé vált a leírás pontossága.

Számos elmélet született a 60-as rendszerrel kapcsolatban, itt csak két érdekesebb teóriát említek: Ecsedy Ildikó szerint az égi törzsek és a földi ágak egy sámánisztikus gyökerű, fordított (égben gyökerező) naptár-fát alkotnak, melynek nyomai a kínai kultúrában már nem, de a környező (pl. a délnyugati naxik) kultúrákban a modern időkig fennmaradtak.⁶ Az elismert nyelvész és nyelvtörténész, E. G. Pulleyblank pedig felvetette, hogy a 10-es és 12-es rendszer tagjai együtt eredetileg egy 22 betűs proto-ABC-t alkottak.⁷

A naptárrendszer és az ősök tisztelete

A Shang „hét” 10 nappól állt (*xun* 旬),⁸ a napokat a 10 égi törzs egy-egy tagjának feleltették meg. Mint fent már említettük, a királyi ősök kultusza alapvető volt a Shang udvari vallásban. Haláluk után az ősök ún. templomi nevet kaptak, melynek egyik tagja a „hét” egy-egy napja volt: pl. Shangjia, Dayi (Kr. e. 16. sz.), Wuding (uralk. Kr. e. 1250–1192), Dixin (uralk. Kr. e. 1075–1045 körül). A tíz égi törzs napjai így egy-egy ős kultusznapjával estek egybe, vagyis az adott ős számára a templomi nevében is szereplő napon kellett az áldozatot bemutatni.⁹ Gyakran megtörtént, hogy az uralkodó a bemutatandó áldozattal kapcsolatban érdeklődött annak szerencsés kimeneteléről, így ezen feliratok esetében jól megfigyelhető a napok és az adott ős templomi nevének összefüggése. Mivel a hét napjai a tíz égi törzsből kerültek ki, így a következő példákban a 60-as ciklus két tagú elemeiből mindig az elsőt kell figyelembe venni, míg a nevek esetében a második rész hordozza a napra vonatkozó elemet (*jia*-nap [*jiawu*] – Shang Jia, *wu*-nap [*wuzi*] – Da Wu, *jia*-nap [*jiaxu*] – Da Jia).

A 8. hónap *jiawu*-napján bemutatjuk a *yi*-áldozatot Shang Jianak.¹⁰

Jóslás *dinghai*-napon, a király jóslata: „A következő napon (*wuzi*), amikor a király vendégül látja Da Wut és bemutatja neki a *zai*-rítust, nem lesz semmiféle baj.”¹¹

Jóslás *guiyou*-napon, a király jóslata: „A következő napon, *jiaxu* napján, a király vendégül látja Da Jiat, és bemutatja neki a *zai*-rítust. Nem lesz semmiféle baj.”¹²

Az idő előrehaladtával az ősök száma természetesen folyamatosan növekedett, így például Wudingnak már nem minden *ding*-napon (minden tizedik napon), hanem csak bizonyos *ding*-napokon mutattak be áldozatot.¹³ Az ősök számának növekedésére a másik meg-

⁶ ECSEDY 1984 és 1986.

⁷ PULLEYBLANK 1979.

⁸ Mivel a kínai nyelvben (a magyarhoz hasonlóan) az égitestet és az időegységet jelölő nap (*ri* 日) szó egybeesik, így elképzelhető, hogy az egyik népszerű mítosz, amely szerint az égen egyszer régen tíz nap volt, összefügg a tíznapos Shang naptárral (ALLAN 1981: 318–319).

⁹ KEIGHTLEY 2001: 155; ENO 2009: 52.

¹⁰ KEIGHTLEY 2000: 52.

¹¹ KEIGHTLEY 1999: 260.

¹² KEIGHTLEY 1999: 260. A hasonló példákat lásd KEIGHTLEY 2000: 34, 41, 50, 52.

¹³ Vö. KEIGHTLEY 2000: 145–146.

oldás az volt, hogy ugyanazon a napon egyszerre két azonos nevű ősnek mutatták be az áldozatot (a következő feliraton: egy *jia*-napon két *Jia* nevű ősnek):

A 12. hónap *jiachen*-napján bemutatjuk a *cai*-rítust Da Jianak és a *ji*-rítust Xiao Jianak.

Miközben a válaszokat a jóslócsontok repedéseiből olvasták ki, hatalmas mennyiségű tapasztalati anyag gyűlhetett össze arra vonatkozóan, hogy egy bizonyos napon milyen cselekvések végzése kedvező, illetve kedvezőtlen. Egy ilyen jellegű tudást látszik legalábbis tükrözni a következő, más szempontból is érdekes felirat:

„Szerencsés lesz Fu Hao szülése?” A király jóslata: „Ha *ding*-napon szül, szerencsés lesz; ha *geng*-napon szül, akkor fölöttébb kedvező lesz.” 33 nappal később, *jiayin*-napon *Fu Hao* gyermeket hozott a világra. Nem volt szerencsés. Lány lett.”¹⁴

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
甲子 <i>jiazi</i>	乙丑 <i>yichou</i>	丙寅 <i>bingyin</i>	丁卯 <i>ding mao</i>	戊辰 <i>wu chen</i>	己巳 <i>jisi</i>	庚午 <i>gengwu</i>	辛未 <i>xinwei</i>	壬申 <i>renshen</i>	癸酉 <i>guiyou</i>
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
甲戌 <i>jiaxu</i>	乙亥 <i>yihai</i>	丙子 <i>bingzi</i>	丁丑 <i>ding chou</i>	戊寅 <i>wuyin</i>	己卯 <i>jimao</i>	庚辰 <i>geng chen</i>	辛巳 <i>xinsi</i>	壬午 <i>renwu</i>	癸未 <i>guiwei</i>
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
甲申 <i>jiashen</i>	乙酉 <i>yiyou</i>	丙戌 <i>bingxu</i>	丁亥 <i>ding hai</i>	戊子 <i>wuzi</i>	己丑 <i>jichou</i>	庚寅 <i>geng yin</i>	辛卯 <i>xinmao</i>	壬辰 <i>renchen</i>	癸巳 <i>guisi</i>
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
甲午 <i>jiawu</i>	乙未 <i>yiwei</i>	丙申 <i>bingshen</i>	丁酉 <i>ding you</i>	戊戌 <i>wuxu</i>	己亥 <i>jihai</i>	庚子 <i>gengzi</i>	辛丑 <i>xinchou</i>	壬寅 <i>renyin</i>	癸卯 <i>guimao</i>
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
甲辰 <i>jiachen</i>	乙巳 <i>yisi</i>	丙午 <i>bingwu</i>	丁未 <i>ding wei</i>	戊申 <i>wushen</i>	己酉 <i>jiyou</i>	庚戌 <i>gengxu</i>	辛亥 <i>xinhai</i>	壬子 <i>renzi</i>	癸丑 <i>guichou</i>
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
甲寅 <i>jiayin</i>	乙卯 <i>yimao</i>	丙辰 <i>bingchen</i>	丁巳 <i>dingsi</i>	戊午 <i>wuwu</i>	己未 <i>jiwei</i>	庚申 <i>geng shen</i>	辛酉 <i>xinyou</i>	壬戌 <i>renxu</i>	癸亥 <i>guihai</i>

4. kép. Fu Hao szüléséről szóló feliratban szereplő dátumok a 60-as ciklusban: "nem szerencsés" *jia*-napok (sárga), "szerencsés" *ding*-napok (piros), "fölöttébb kedvező" *geng*-napok (kék).

A fenti táblázatban pirossal jelöltem a kedvezőnek ítélt *ding*-napokat 丁 (tehát a *ding*gel kezdődő hat napot), késsel a szintén kedvezőnek tartott *geng*-napokat 庚 (tehát a *geng*gel kezdődő hat napot), sárga háttérrel pedig azokat a *jia*-napokat, amelyek egyikén (*jiayin*) végül sor került a szülésre. Bár a szöveg nem mondja ki explicit módon, de mégis valószínűsíthető, hogy amiként minden *ding*- és *geng*-napot alkalmasnak tartottak a szülésre, úgy min-

¹⁴ KEIGHTLEY 2000: 24.

den *jia*-napot 甲 (és nem pusztán az egyetlen *jiayint*) vélték ugyanerre kedvezőtlennek.¹⁵ Erre a felfogásra utal egy másik felirat is:

Jóslatkérés: „Yin talán (súlyos) beteg lesz?” A király előrejelzése: „Yin egy *bing*-napon lesz (súlyos) beteg, ha nem, akkor egy *geng*-napon.” A 27. napon, *gengshen*-napon elvesztette az életét.”¹⁶

Mindkét feliratból úgy tűnik, hogy bizonyos napok jobban megfelelnek bizonyos tevékenységeknek, illetve állapotoknak (a *bing*-napok betegségre hajlamosítanak, a *ding*-napok alkalmasak a szülésre, míg a *geng*-napok mindkettőre megfelelnek).¹⁷

Egyértelműnek tűnik, hogy a Fu Hao, Wu Ding hitvesének szülésére vonatkozó felirat minden bizonyára az anyangi korszak elején uralkodó Wu Ding idején keletkezett, hiszen pl. 100 évvel a történetek után semmi értelme nem lett volna egy ilyen jóslócsontot hamisítani (Wu Dingnak és Fu Haonak egyébként később férfiutódja is született, ráadásul nem is tudunk arról, hogy valaha készültek volna ilyen jellegű hamisítványok). A Yin betegségére és halálára vonatkozó fenti felirat szintén Wuding idejére datálható.¹⁸ Annak ellenére tehát, hogy a Shang-korból nem rendelkezünk túlságosan sok hémerológiai jellegű felirattal, úgy tűnik, lényegében már Kr. e. 1200 környékén kész volt egy olyan rendszer, amely a 10 földi ághoz egy adott cselekvésre (itt: szülésre, illetve betegségre) vonatkozóan valamilyen kedvező vagy kedvezőtlen minőséget rendel. Ebből egyébként az is következik, hogy a jóslócsontok használata nyilvánvalóan jóval ezen korszak előttre nyúlik vissza (amit a tudományos konszenzus ezen gondolatmenet nélkül is nagy mértékben valószínűsít).

A Shang-kori naptárrendszer továbbélése

Mint bevezetőmben említettem, a 60-as naptárrendszert rögzítő jóslócsontokat csak a 19. század legvégén találták meg, így egészen addig (írásos formában legalábbis) a Shang-dinasztia bukása után senki nem találkozhatott velük közvetlenül.¹⁹ Ugyanakkor egyértelmű, hogy a 60-as rendszer a Shang-kortól kezdve egészen a 20. századig nemcsak ismert volt, hanem általában ezt a naptárrendszert használták a történeti események rögzítéséhez. Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a Shang-kori intellektuális és egyéb hagyományokat valamilyen egyéb módon (szóbeli hagyomány útján, vagy mára már elveszett egyéb írásos formák

¹⁵ Ugyanakkor nem egyértelmű, hogy a későbbi időszakban használt hémerológiai összefüggések milyen mértékig gyökereznek a Shang-korban, függetlenül attól, hogy maga az elképzelés alapvető struktúrája biztosan innen ered. Egy Han-kori szerző például a 60-as ciklus 37. napjával (*gengzi* 庚子) összefüggésben minden bizonnyal azért említi, hogy azon a napon mindenkinek együtt kell lennie a házastársával, mert a Han-korban rendkívül népszerű etimológiai szójáték alapján e nap elnevezése ugyanúgy hangzott, mint a „ismételten gyermeket nemzeni” (*gengzi* 更孳) (BODDE 1964: 293–295).

¹⁶ KEIGHTLEY 2001: 157.

¹⁷ Ez utóbbi látszólagos ellentmondása nem egyedülálló: a több évszázaddal későbbi ún. Shuihudi-beli leletek között is találunk olyan megjegyzést, amely ugyanazt a napot tartja kedvezőnek gyermekszülésre és temetésre (POO 1993: 239).

¹⁸ KEIGHTLEY 2001: 157, 61. jegyzet.

¹⁹ Bár az eltelt mintegy 3000 évben néha megtaláltak egy-egy jóslócsontot, ezeket „sárkánycsontnak” vélték, így összetörték és a gyógyászatban hasznosították.

révén) a későbbi dinasztiák is örökölték. Míg a napokra vonatkoztatva a Shang-kortól a 20. század elejéig lényegében töretlenül használják a 60-as rendszert, addig az évek számolására kiterjesztve a Han-dinasztiától („csak” kétezer éve) alkalmazzák.²⁰

Ugyanakkor nem pusztán a naptár jellegű funkciók éltek egyértelműen tovább: az egyes napokhoz tartozó ajánlott, illetve tiltott tevékenységek listáját az idők során folyamatosan bővítették és szisztematizálták, így a Kr. e. 4–3. században megjelennek az ún. nap-könyvek (*rishu* 日書).²¹ Ezek az írások hasonlítanak a más kultúrákból is ismert hémerológiai szövegekre. Míg a Shang-kori feliratok csak egy-egy adott kérdésre koncentrálnak és csak a konkrét esetek kapcsán említenek egy-egy ilyen összefüggést, addig a későbbi szövegek a kedvező, illetve kedvezőtlen napok összességét próbálták a cselekvések sikerességével összefüggésbe hozni.

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy a Shang-korban a 60-as ciklust a következőkre használták: 1, Jólások lejegyzésénél időjelölésre. 2, A 10 égi törzset alkalmazták az ősök templomi nevében, illetve az adott ősnek bemutatott áldozat napjaként. 3, A 10 égi törzshöz rendeltek bizonyos kvalitásokat: bizonyos cselekedetekre nézve egyes napok kedvezőek, illetve kedvezőtlenek voltak. Az első, illetve az utolsó funkció a későbbi évszázadokban is fennmaradt, míg a Shang ősöknek bemutatott áldozatoknak a hét napjaival történő megfeleltetése a Shang-dinasztia bukásával értelemeszerűen véget ért.

Felhasznált irodalom

- ALLAN, Sarah 1981: Sons of Suns: Myth and Totemism in Early China. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 44, 290–326.
- BODDE, Derk 1964: Sexual Sympathetic Magic in Han China. *History of Religions* 3, 292–299.
- CHATLEY, Herbert 1938: The True Era of the Chinese Sixty Year Cycle. *T'oung Pao* 34, 138–145.
- ECSEDY, Ildikó 1984: The New Year's Tree and Other Traces of Ancient Shamanistic Cults in China. In: Hoppál, M. (szerk.), *Shamanism in Eurasia. Part I*. Göttingen: Herodot. 107–121.
- ECSEDY, Ildikó 1986: „Az újév fája” és más ősi samanisztikus kultuszok nyomai Kínában. *Keletkutatás* 1986/tavaszi, 4–15.
- ENO, Robert 2009: Shang State Religion and the Pantheon of the Oracle Texts. In: Lagerwey, J. – Kalinowski, M. (szerk.), *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC–220 AD)*. Vol. 1. Leiden: Brill. 41–102.
- KALINOWSKI, Marc 1986: Les traités de Shuihudi et l'hémérologie chinoise à la fin des Royaumes Combattants. *T'oung-Pao* 72, 175–228.

²⁰ A Shandong-félszigeten található Wu-család sírjában a *jianhe* uralkodói korszak első évét (Kr. e. 147) már *dinghai* évnek nevezik (CHATLEY 1938: 139).

²¹ Lásd például POO 1998; KALINOWSKI 1986, 1996, 1998–1999, 2009.

- KALINOWSKI, Marc 1996: Astrologie calendaire et calcul de position dans la Chine ancienne. *Extrême-Orient, Extrême-Occident* 18, 71–113.
- KALINOWSKI, Marc 1998–1999: The *Xingde* Texts from *Mawangdui*. *Early China* 23–24, 125–202.
- KALINOWSKI, Marc 2009: Diviners and Astrologers under the Eastern Zhou. Transmitted Texts and Recent Archaeological Discoveries. In: Lagerwey, J. – Kalinowski, M. (szerk.), *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC–220 AD)*. Vol. 1. Leiden: Brill. 341–396.
- KEIGHTLEY, David N. 1999: The Shang: China's First Historical Dynasty. In: Loewe, M. – Shaughnessy, E. L. (szerk.), *The Cambridge History of Ancient China. From the Origins of Civilization to 221 B.C.* Cambridge: Cambridge University Press. 232–291.
- KEIGHTLEY, David N. 2000: *The Ancestral Landscape: Time, Space, and Community in Late Shang China (ca. 1200–1045 B.C.)*. Berkeley: Institute of East Asian Studies University of California.
- KEIGHTLEY, David N. 2001: The “Science” of the Ancestors: Divination, Curing, and Bronze-Casting in Late Shang China. *Asia Major* 14, 143–187.
- MIKLÓS, Pál 1996: Idő – kínaiul. In: Uő., *Tus és ecset. Kínai művelődéstörténeti tanulmányok*. Budapest: Liget Műhely Alapítvány, 23–41.
- POO, Mu-chou 1993: Popular Religion in Pre-Imperial China: Observations on the Almanacs of Shui-hu-ti. *T'oung Pao* 79, 225–248.
- POO, Mu-chou 1998: *In Search of Personal Welfare: A View of Ancient Chinese Religion*. New York: SUNY Press.
- PULLEYBLANK, Edwin G. 1979: The Chinese Cyclical Signs as Phonograms. *Journal of the American Oriental Society* 99, 24–38.
- SHAUGHNESSY, Edward L. 1988: Historical Perspectives on the Introduction of the Chariot into China. *Harvard Journal of Asiatic Studies* 1988, 189–237.

